

MIRJANA SANADER

FIAT TRADITIO

<https://www.doi.org/10.17234/9789533790350.1>

Episkoparno središte, tri slavne nekropole Salone i Eufrazijeva bazilika u Poreču su najpoznatiji ranokršćanski lokaliteti u Hrvatskoj. Oni, međutim, nisu i jedini – uz njih su pronađeni brojni drugi, ne manje važni, ranokršćanski objekti, crkve, nekropole i pokretni nalazi. O njihovom značaju govori i činjenica da je više njih relevantno i u međunarodnom istraživanju određenih arheoloških tema. K tomu, nakon gotovo stoljeća i pol arheoloških iskopavanja, znanost uvijek iznova dolazi do novih otkrića. Takva poticajna situacija potaknula je znanstvenike sa Katedre za antičku provincijalnu i ranokršćansku arheologiju Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu na organizaciju prvog nacionalnog ranokršćanskog arheološkog skupa. Slijedom toga je u Zagrebu od 15. do 17. ožujka 2018. održan prvi hrvatski skup ranokršćanske arheologije. Prvi cilj skupa, čiji akronim po početnim slovima naslova glasi HRRANA, je bio prezentiranje aktualnog stanja, i možebitno unaprjeđivanje, te važne znanstvene discipline. Pozivu organizatora su se odazvali gotovo svi hrvatski arheolozi, ali i povjesničari te povjesničari umjetnosti koji se bave ili su se u jednom trenutku svoga istraživačkog rada bavili ranokršćanskom problematikom. Uvjereni smo da su zanimljive prezentacije, žive rasprave i kolegijalne interakcije sudionika opravdale pokretanje skupa kao što su pružile i velike izgleda da skup postane tradicionalan. Kako uspjeh skupa ovisi i o pravovremeno tiskanju predstavljenih radova, drugi cilj bila je i objava zbornika radova sa skupa. U ostvarenju i tog cilja pomogao je i odličan odaziv velikog broja sudionika.

Plenarno predavanje održao je akademik N. Cambi s predavanjem *Svetopisamske aluzije u folklornoj umjetnosti ranokršćanskog razdoblja u zaleđu rimske Dalmacije*. U izlaganju je predstavio nekoliko stilski zanimljivih kasnoantičkih reljefa sačuvanih u ruralnim kasnoantičkim crkvama u rimskoj provinciji Dalmaciji. Tijekom istraživanja ustanovio je da su na reljefima prikazani određeni odlomci svetih spisa. B. Migotti u svom predavanju *Teoretske postavke ranokršćanske arheologije u kontekstu post-moderne paradigme* propituje opravdanost postojanja ranokršćanske arheologije kao samostalne znanstvene discipline. Pri tome dolazi do zaključka da itekako postoji opravdanje za njeno postojanje prije svega u suodnosu i prožimanju ranokršćanskih tema sa svim drugim sadržajima cjelokupne klasične antike. D. Milinović se u predavanju *Stanje istraživanja u kasnoantičkoj i ranokršćanskoj umjetnosti: staro i novo* koncentrirao na umjetnički izričaj ranokršćanskog razdoblja, odnosno na promjene u načinu doživljavanja i ispitivanja istog. V. Matijević je u izlaganju koje je nasloвила *Razmišljanja o poganskim i ranokršćanskim ukopima na salonitanskim nekropolama u 4. st.* iznijela rezultate istraživanja prostornih pitanja koje je provela nad određenim poganskim i ranokršćanskim nekropolama u Saloni. U izlaganju *Kako je rimski običaj blagovanja utjecao na formiranje ranokršćanske sakralne arhitekture?* K. Babić je entuzijastički pokušala odgovoriti na još uvijek neodgovoreno pitanje zašto je ranokršćanska crkva preuzela apsidu i dala joj važno mjesto u liturgijskim procesima. M. Marić Baković u izlaganju *Od kultno-sepulkralnog do konstruktivnog i dekorativnog - rimske spolije u ranokršćanskoj sepulkralnoj arhitekturi* na primjeru nekih arheoloških lokaliteta s Livanjskoga polja, pokušava naći, osim gospodarskog, i neki drugi, dublji smisao ponovnoj uporabi rimskih nadgrobnih spomenika u ranokršćanskoj arhitekturi. V. Lalošević doprinijela je zanimljivim radom pod naslovom *Arheološka istraživanja o mučenicima Dioklecijanovog progona iz hrvatskog povijesnog područja*.

M. Milićević Bradač je istraživala redovnike koji su se povlačili na puste otoke i otočiće pa je svoje istraživanje sukladno temi i nazvala *Desertum in pelago*. S. Ivčević je na temelju jedne *Hodočasnička*

ampula sv. Mene iz Arheološkog muzeja u Splitu istražila ne samo njenu ikonografiju i stilsko obilježje, nego je pronašla i druge tragove štovanja kulta svetoga Mene u provinciji Dalmaciji. Da li su se u kasnoj antici, osim političkih i duhovnih, dogodile i još neke promjene, npr. u prehrambenim navikama stanovništva, u radu *Afrička sigilata kao pokazatelj promjena prehrambenih navika u ranokršćanskom razdoblju* je pokušala istražiti Z. Šimić-Kanaet. Potaknuta ranokršćanskim epigrafskim spomenicima na kojima se spominju crkveni čitači, M. Sanader je u predavanju *Lektori na ranokršćanskim spomenicima iz Salone i Parenčija* analizira porijeklo i osobitosti te važne liturgijske službe. B. Matulić je prezentirao rad o najstarijim i najrasprostranjenijim ukrasnim motivima pod naslovom *Motivi meandra i svastike na ranokršćanskim mozaicima salonitanske škole-radionice mozaika*. Ranokršćanskim mozaicima bavila se i M. Buzov u radu pod naslovom *Stanje istraživanja ranokršćanskih mozaika u Hrvatskoj*. U časopisu *Bulletino di archeologia e storia dalmata* iz 1899. godine je prvi put objavljen intaglijo koji je potaknuo I. Kaić na istraživanje iz kojeg je iznjedrena prezentacija *Nova zapažanja o intagliju objavljenom u časopisu Bulletino di archeologia e storia dalmata iz 1899. godine*. J. Vučić u radu *Oplata ranokršćanske škrinje iz Novalje* opisuje ranokršćanski relikvijar pronađen 1971. g. na Pagu te detaljno iznosi argumente kojima utvrđuje neispravnost dosadašnje rekonstrukcije. M. Čaušević-Bully i S. Bully su radom *Najnovija istraživanja ranokršćanskih "crkvenih sklopova" Kvarnera: na razmeđu arhitekture i teritorija* uvelike obogatili dosadašnje spoznaje o nekim izabranim kvarnerskim crkvama. K. Filipec, intrigantnim naslovom svoje prezentacije *Ranokršćanska crkva u Loboru – Majka Božja Gorska, ortodoksna ili arijanska?* potiče na razmišljanje o etniku korisnika toga slojevitog sakralnog objekta. U prezentaciji naslovljenoj *Aquae Iasae (Varaždinske Toplice) – ranokršćanski horizont* D. Kušan Špalj predstavlja ranokršćanski sloj lječilišnog objekta. T. Lolić i J. Burmaz u radu *Razmišljanja o kasnoantičkoj arhitekturi Siscije i mogućoj izgradnji kršćanske bazilike* predlažu mogućnost postojanja kršćanske bazilike i donose fascinantne prijedloge njenog mogućeg izgleda. U radu *Marusinac u svjetlu novih istraživanja* E. Višić-Ljubić prikazuje zanimljive rezultate arheoloških istraživanja na slavnom groblju Marusinac koja su se provodila između 2005. i 2017. godine. T. Šeparović je u radu *Šuplja crkva u Solinu u svjetlu numizmatičkih nalaza* prikazao nalaze kasnoantičkoga novca s toga slavnog ranokršćanskog lokaliteta. O otkriću i prvim istraživanjima kasnoantičkog lokaliteta Velić 2011. g. kojim se potvrđuju razmišljanja iznesena na početku ovoga predgovora o fascinantnim, i to ne samo ranokršćanskim, nalazima iz Hrvatske, a koji još uvijek čekaju arheologe, izvijestio nas je D. Tončinić prezentacijom *Nepoznato arheološko nalazište Velić kod Trilja*. Do sada nepostojeću topografiju utvrđenih i potencijalnih ranokršćanskih lokaliteta šireg dubrovačkog područja, od Primorja i Elafita na sjeverozapadu do Konavala na jugoistoku, sastavila je M. Perkić i prikazala u radu *Prilog poznavanju ranokršćanske topografije dubrovačkog područja*.

Objavom ovog zbornika radova prvog nacionalnog ranokršćanskog arheološkog skupa HRRANA nastojimo promovirati ne samo hrvatske ranokršćanske lokalitete, spomenike, arhitekturu, krajobraze, ikonografiju, epigrafiju i recentna arheološka istraživanja, nego i uputiti na različite istraživačke i metodološke probleme u istraživanju ranokršćanske arheologije u Hrvatskoj kroz rasprave, ispitivanja, znanstvena i praktična pitanja. Nema simpozija i skupova bez sudionika koji su spremni javno iznijeti rezultate svojih istraživanja. To važi posebno za one skupove koji se tek pokreću, kao što je bio i ovaj naš skup. Zato smo taksativnim navođenjem autora i njihovih radova u ovom Zborniku željeli, s jedne strane, izraziti zadovoljstvo odličnim odazivom naših kolega na prvi nacionalni skup ranokršćanske arheologije, a s druge, kako je napomenuto, čitateljima i kolegama iz struke koji u rukama budu držali Zbornik potaknuti znatiželju za čitanje. I konačno, tiskanjem i objavom ovog zbornika radova sa skupa želimo i skrenuti pozornost i unaprijediti ranokršćansku arheologiju kao znanstvenu disciplinu. Isto tako želimo ovaj skup, na dobrobit hrvatske arheologije, učiniti tradicionalnim jer su i veliki broj sudionika i kvaliteta prezentiranih radova snažan argument za naš optimizam.